

Evaluatie Tweede Kamerverkiezing 2017

*Terugblik op het verloop van het verkiezingsproces
binnen Nederlandse gemeenten*

Uitgevoerd door: GfK Netherlands BV

Uw contact: Peter van de Vijver

Voorstelnummer: 470083

Datum: 1 juni 2017

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het onderzoek berust bij de auteurs. De inhoud vormt niet per definitie een weergave van het standpunt van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Inhoud

Pagina

Evaluatie Tweede Kamerverkiezingen 2017

Samenvatting	5-6
Inleiding	7
Resultaten	8-25
2.2 Algemene informatie	8
2.3 Voorbereiding	9
2.3.1 Adressen en openingstijden ter kennis gebracht	9
2.3.2 Plaatsing verkiezingsborden:	9
2.4 Stempassen, kiezerspassen en volmachten	10
2.4.1 Stempassen opgenomen in ROS	10
2.4.2 Administratie verzoeken schriftelijke volmacht	10
2.4.3 Aantal kiezers dat mocht stemmen met een kiezerspas	11
2.4.4 Ronselpraktijken	11
2.5 Stembureauleden	11
2.5.1 Vergoeding stembureauleden	11
2.6 Instructie stembureauleden	12
2.6.1 Training stembureauleden	12
2.6.2 Organisatie instructie stembureauleden	12
2.6.3 Redenen voor niet houden van instructiebijeenkomsten	13
2.6.4 Digitale instructie	14
2.6.5 Gebruik en beoordeling instructie BZK	14
2.6.6 Gebruik en beoordeling toolkit BZK	16
2.6.7 Instructie hanteren telmethode BZK	18
2.7 Stemopneming en invullen proces-verbaal	21
2.7.1 Verbetering fouten in processen-verbaal	21
2.7.2 Inzien processen-verbaal	22
2.7.3 Periode(s) processen-verbaal en opgave stemtotalen ter inzage gelegd	24
2.7.4 Publicatie uitslag van de gemeente	25

Bijlage I:	Onderzoeksverantwoording	27
Bijlage II:	Vragenlijst onderzoek onder gemeenten	28-36
Bijlage III:	Afbeeldingen vragenlijst	37-39

EVALUATIE TWEEDE KAMERVERKIEZINGEN 2017

Samenvatting

Op woensdag 15 maart 2017 werden in Nederland Tweede Kamerverkiezingen gehouden. Zoals gebruikelijk bij landelijke verkiezingen heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties deze verkiezingen geëvalueerd. Onderdeel van deze evaluatie was het uitzetten van een online vragenlijst onder gemeentefunctionarissen die belast waren met de organisatie van de verkiezing in hun gemeente.

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft GfK verzocht het verkiezingsproces bij de Tweede Kamerverkiezingen 2017 te evalueren. In totaal hebben 352 gemeenten hun medewerking aan het onderzoek verleend, een responspercentage van 91%.

In de meeste gemeenten is de Tweede Kamerverkiezing niet gecombineerd met een andere door de gemeente uitgeschreven stemming. In slechts 2% van de gemeenten kwam dit voor. Met name in de kleinste gemeenten met minder dan 10.000 inwoners kwam dit met 9% vaker voor en dan betrof het in alle gevallen slechts één andere stemming.

In de voorbereiding van de verkiezingen zijn zowel de adressen en de openingstijden van de stemlokalen en de adressen en zittingstijden van de mobiele stembureaus door bijna alle gemeenten (99%) op de vierde dag voor de stemming ter openbare kennis gebracht. Ook de zijn in de meeste (96%) gemeenten verkiezingsborden geplaatst.

Negen op de tien gemeenten hield een administratie bij van verzoeken om een schriftelijke volmacht. Gemiddeld zijn er per gemeente iets meer dan 50 schriftelijke volmachten ingewilligd. In de 352 deelnemende gemeenten mochten gemiddeld 1.777 kiezers met een kiezerspas stemmen. Bij geen enkele gemeente hebben kiezers zich in aanloop tot en/of op de dag van de stemming bij de gemeente gemeld omdat ze zijn benaderd om hun stem als volmacht aan een ander te geven.

Als vergoeding ontvingen voorzitters een bedrag van gemiddeld € 147. Overige stembureauleden met € 124 net iets minder. Tellers ontvingen gemiddeld € 30. Hier is een trend zichtbaar: hoe groter de gemeente, hoe hoger de vergoeding. Met uitzondering van voorzitters van de kleinste gemeenten met minder dan 10.000 inwoners. Zij ontvingen gemiddeld een vergoeding van € 147.

De meeste stembureauleden (82%) hebben voordat ze benoemd werden een training gevolgd. Bijna driekwart (71%) van de gemeenten hebben een instructiebijeenkomst georganiseerd voor hun stembureauleden. Indien dit niet het geval was, werd er veelal gebruik gemaakt van een digitale e-learning, waarbij in de meeste gevallen (83%) ook een toets werd afgenomen.

Een groot deel van deze gemeenten (72%) heeft gebruik gemaakt van de PowerPoint-instructie van het ministerie van BZK. Deze gemeenten zijn (zeer) positief over zowel de inhoud (61%) als de vormgeving (63%) en 90% van deze gemeenten geeft aan geen suggesties voor verbeteringen te hebben.

Bijna 90% van alle gemeenten hebben de stembureauleden gewezen op de door BZK ontwikkelde online toolkit. Voornaamste reden van gemeenten die dit niet hebben gedaan was omdat meerdere instructies verwarrend zou kunnen werken en de klassikale instructie in hun ogen afdoende was. Driekwart vond het goed leesbaar, duidelijk en begrijpelijk en werd als nuttig en overzichtelijk ervaren.

Ongeveer driekwart (74%) van de gemeenten heeft de stembureauleden geïnstrueerd om de door BZK aanbevolen telmethode te gebruiken. Voornaamste reden om dit niet te doen was omdat men het omslachtig en tijdrovend vond. Men gebruikte vaak een door hen zelf ontwikkelde instructie.

De brochure 'Stembureau-instructie voor de dag van de stemming' is door vrijwel alle gemeenten (99%) verstrekt aan de stembureauleden. Ook hierover is men uitgesproken positief (80%).

De meeste gemeenten (80%) hebben eventuele fouten in de processen-verbaal laten verbeteren of zelf verbeterd op de voorgeschreven manier. De helft van deze gemeenten geeft wel aan dat er geen bijzonderheden waren, terwijl een derde aangaf dat het ging om telfouten die door of in het bijzijn van de voorzitter zijn gecorrigeerd.

Waar en hoe de processen-verbaal na de stemming konden worden ingezien is door bijna alle gemeente (96%) publiek bekend gemaakt. Dit gebeurde in bijna alle gevallen in het gemeentehuis. Bij 80% van de gemeenten liggen de processen-verbaal binnen twee dagen na de stemming ter inzage voor het publiek. Dit geldt ook (78%) voor het beschikbaar stellen van de stemtotalen. De processen-verbaal en de stemtotalen waren gemiddeld 8-9 dagen beschikbaar voor het publiek.

De uitslag van de verkiezing van de gemeente is door vrijwel alle gemeenten (92%) op de website gepubliceerd. Bijna de helft van de gemeenten (48%) heeft de uitslagen per lijst op stembureauniveau gepubliceerd. Nog geen 20% procent heeft dit ook op kandidaatsniveau gedaan.

1 Inleiding

Op woensdag 15 maart 2017 vond in Nederland de verkiezing plaats voor de leden van de Tweede Kamer. Evenals bij alle landelijke verkiezingen worden ook deze verkiezingen geëvalueerd door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Onderdeel van deze evaluatie was het uitzetten van een online vragenlijst onder gemeentefunctionarissen die belast waren met de organisatie van de verkiezing in hun gemeente.

Doel van de evaluatie is inzicht krijgen in hoe de voorbereiding en uitvoering van de verkiezing in de gemeenten is verlopen en hoe er is omgegaan met de regels van het kiesrecht. De bevindingen worden - voorzien van een beleidsreactie vanuit het ministerie - toegezonden aan de Tweede Kamer.

Met de evaluatie wordt antwoord gezocht op de volgende deelvragen:

1) *Hoe zijn de voorbereidingen door gemeenten op de verkiezing verlopen?*

De aandacht wordt hiertoe gericht op het schetsen van een beeld over *wat* gemeenten hebben gedaan, *hoe* ze dat hebben gedaan en *waar* zij bij de voorbereiding mogelijk tegenaan zijn gelopen en hoe hier vervolgens mee is omgegaan.

2) *Hoe is de verkiezing in termen van organisatie en procedure bij gemeenten verlopen?*

De verkiezingsdag en de stemlocaties staan hierbij centraal: hoe is de verkiezingsdag verlopen, welke procedures zijn er precies gevolgd? Welke knelpunten bleken er te zijn en hoe is hiermee omgesprongen?

3) *Wat zijn de facts & figures met betrekking tot de kiesgerechtigden?*

Zicht op de feitelijkheden per gemeente: als het ware de 'gemeentelijke statistieken' van de verkiezingsdag.

Leeswijzer

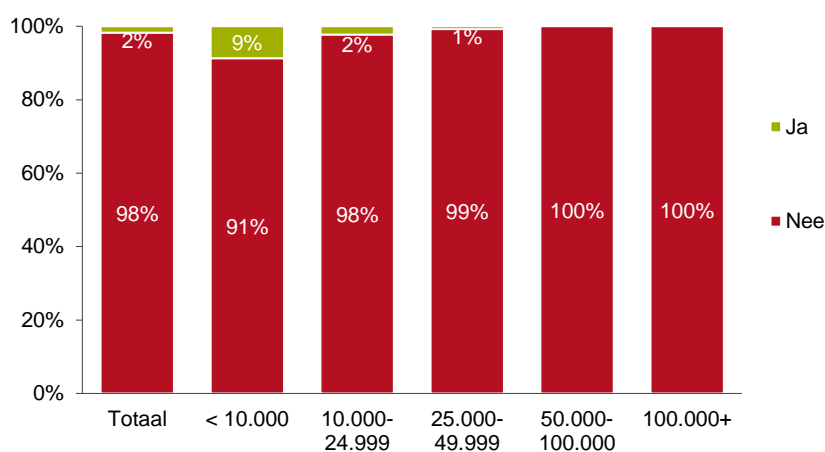
In dit rapport zijn de resultaten op alle vragen grafisch (door middel van grafieken) dan wel in tabelvorm weergegeven. Indien er sprake is van statistisch significante en relevante verschillen tussen subdoelgroepen (bijvoorbeeld tussen verschillende gemeentegrootteklasse) dan zijn deze benoemd in de tekst.

2 Resultaten

2.2 Algemene informatie

In bijna alle bevroagde gemeenten (98%) is de stemming voor de Tweede Kamerverkiezing niet gecombineerd met een andere stemming. Bij de gemeenten waar dit wel voor kwam is dit gecombineerd met één andere stemming. Bij kleine gemeenten tot 10.000 inwoners komt dit bij 2 van de 23 gemeenten (9%) wel vaker voor.

A2/3. Is de stemming voor de verkiezing in uw gemeente gecombineerd met een andere, door de gemeenteraad uitgeschreven stemming: (basis: n=352). Indien ja, hoeveel stemmen zijn er in uw gemeenten gehouden: (basis: n=6)

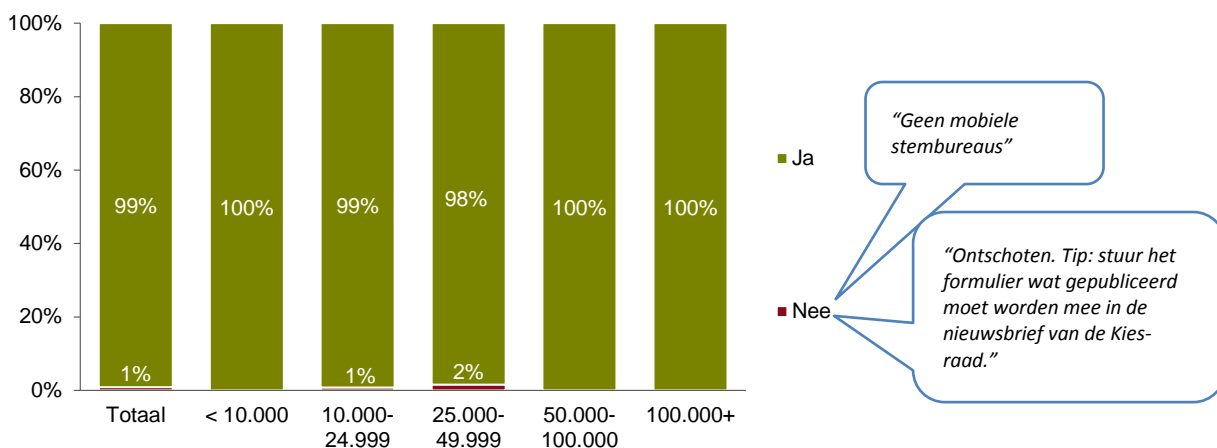

2.3 Voorbereiding

2.3.1 Adressen en openingstijden ter kennis gebracht

99% van de ondervraagde gemeenten hebben tijdig de adressen en openingstijden van de stemlokalen en mobiele stembureaus ter kennis gebracht. Twee gemeenten gaven als reden aan dat zij geen gebruik hebben gemaakt van mobiele stembureaus.

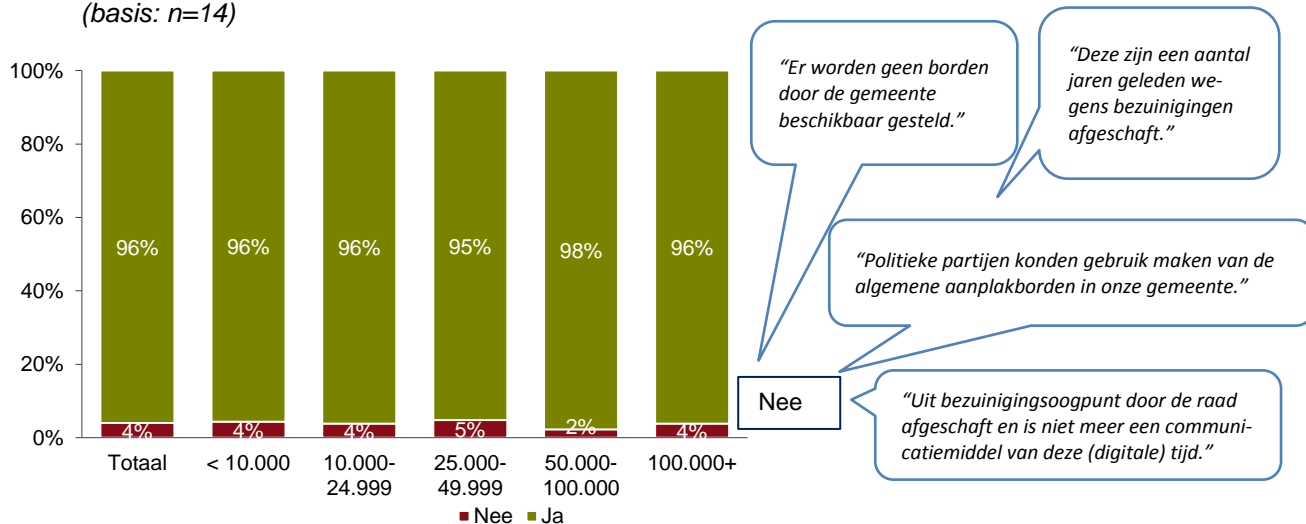
B1/2. Hebt u adressen en openingstijden van de stemlokalen en de adressen en de zittingstijden van de mobiele stembureaus uiterlijk op de vierde dag voor de stemming ter kennis gebracht: (basis: n=352). Indien nee, waarom niet ((basis: n=3)

2.3.2 Plaatsing verkiezingsborden:

In het overgrote deel van de gemeenten (96%) zijn verkiezingsborden geplaatst. Veertien van de ondervraagde gemeenten gaven aan dat dit niet gebeurt is. Zes gemeenten gaven als reden op dat dit vanwege bezuinigingen niet meer gebeurt.

B3/4. Zijn er in uw gemeenten verkiezingsborden geplaatst ((basis: n=352). Indien nee, waarom niet (basis: n=14)

2.4 Stempassen, kiezerspassen en volmachten

2.4.1 Stempassen opgenomen in ROS

Gemiddeld werden per gemeente 266 stempassen opgenomen in het register ongeldige stempassen. Bij kleine gemeenten onder de 10.000 inwoners waren dat er gemiddeld 50; bij de 26 grote gemeenten boven de 100.000 inwoners, die aan het onderzoek hebben deelgenomen, waren dat er gemiddeld ruim 1.600.

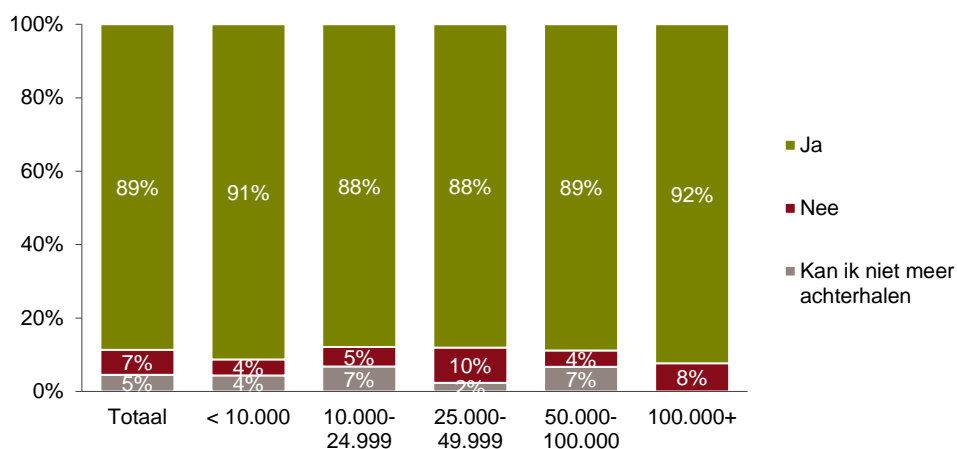
C1. Hoeveel stempassen zijn er opgenomen in het register ongeldige stempassen: (Basis: 352)

	Totaal	< 10.000	10.000-24.999	25.000-49.999	50.000-99.999	100.000+
Aantal deelnemende gemeenten	352	23	132	126	45	26
<i>Stempassen opgenomen in ROS (gemiddeld)</i>	266	50	97	199	334	1.618

2.4.2 Administratie verzoeken schriftelijke volmacht

Bijna 9 op de 10 gemeenten houdt een administratie bij van verzoeken om een schriftelijke volmacht. Bij de grote gemeente ligt dit met 92% iets hoger; 5% geeft aan dat dit gegeven niet meer te achterhalen is. Gemiddeld werden er 52 verzoeken ingewilligd.

C2. Houdt de gemeente een administratie bij van verzoeken om een schriftelijke volmacht: (basis: n=352)

C3. Hoeveel verzoeken voor een schriftelijke volmacht hebt u ingewilligd (basis: n=312)

	Totaal	< 10.000	10.000-24.999	25.000-49.999	50.000-99.999	100.000+
Aantal gemeenten die een administratie bijhouden van verzoeken om een schriftelijke volmacht	312	21	116	111	40	24
<i>Verzoeken schriftelijke volmacht ingewilligd (gemiddeld)</i>	52	11	18	37	61	314

2.4.3 Aantal kiezers dat mocht stemmen met een kiezerspas

In de 352 deelnemende gemeenten waren er gemiddeld bijna 1.800 kiezers met een kiezerspas die in de gemeente mochten stemmen. Het totaal aantal kiezers dat in deze gemeenten met kiezerspas mocht stemmen was ruim 625.000 personen.

C4. Hoeveel kiezers in uw gemeente mochten stemmen met een kiezerspas (basis: n=352)

	Totaal	< 10.000	10.000-24.999	25.000-49.999	50.000-99.999	100.000+
Aantal deelnemende gemeenten	352	23	132	126	45	26
<i>Aantal kiezers met een kiezerspas (gemiddeld)</i>	<i>1777</i>	<i>562</i>	<i>1508</i>	<i>1654</i>	<i>2357</i>	<i>3618</i>

2.4.4 Ronselpraktijken

Bij geen van de 352 deelnemende gemeenten hebben zich kiezers in aanloop naar en/of op de verkiezingsdag bij de gemeente gemeld, met een melding dat zij zijn benaderd om hun stem als volmacht aan een ander te geven. Twee gemeenten gaven aan dat deze informatie niet meer achterhaald kon worden.

Eén gemeente geeft aan wel op andere wijze signalen te hebben ontvangen van kiezers die hiervoor zijn benaderd. Als (re)actie heeft deze gemeente de alertheid en voorlichting aan de ambtenaren en stembureauleden verhoogd.

2.5 Stembureauleden

2.5.1 Vergoeding stembureauleden

Als vergoeding ontvingen voorzitters een bedrag van gemiddeld € 147,- en overige stembureauleden met € 135,- iets minder. Tellers ontvingen met gemiddeld € 30,- de laagste vergoeding. Over het algemeen kan gezegd worden: hoe groter de gemeente, hoe hoger de vergoeding. Uitzondering hierop zijn voorzitters van de kleinste gemeenten tot 10.000 inwoners. Zij ontvangen gemiddeld een vergoeding van 147 euro. Dit is ruim 20 euro meer dan voorzitters in gemeenten met 10.000 – 25.000 inwoners.

D1. Welke vergoeding hebt u aan stembureauleden uitgekeerd (inclusief eventuele vergoeding voor het bijwonen van een instructiebijeenkomst: (basis: n=352)

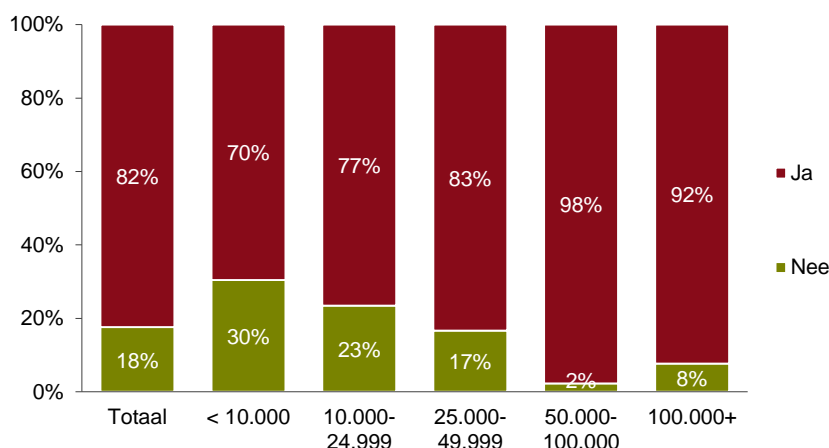
Gemiddelde vergoeding in hele Euro's	Totaal	< 10.000	10.000-24.999	25.000-49.999	50.000-99.999	100.000+
Vorzitters	147	147	125	151	169	193
Overige stembureauleden	135	115	122	141	154	161
Tellers	30	18	28	30	36	34

2.6 Instructie stembureauleden

2.6.1 Training stembureauleden

Meer dan 80% van de gemeenten hebben de aanstaande stembureauleden een training (bijv. E-learning) laten volgen voordat ze benoemd werden. In de kleinste gemeenten (minder dan 10.000 inwoners) werd dit minder vaak gedaan (70%). In de grotere gemeenten met meer dan 50.000 inwoners ligt dit boven de 90%.

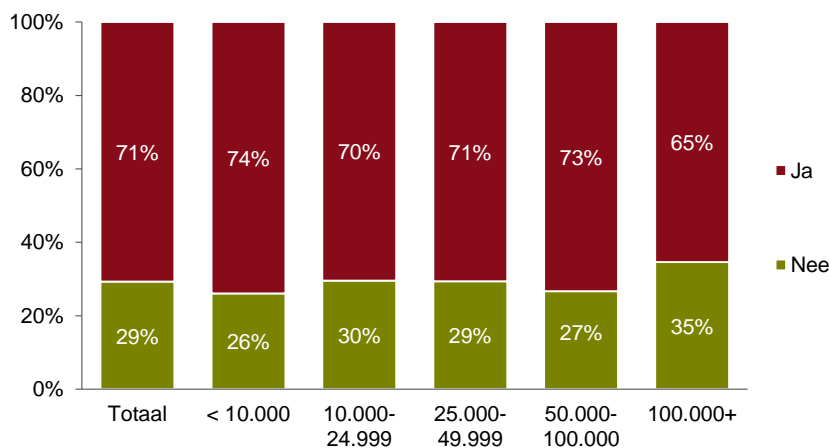
E1. *Hebben de stembureauleden een training gevolgd voordat zij werden benoemd als stembureaulid: (basis: n=352)*

2.6.2 Organisatie instructie stembureauleden

Het merendeel van de gemeenten (71%) heeft voorafgaand aan de Tweede Kamerverkiezingen mondelinge instructiebijeenkomsten georganiseerd voor hun stembureauleden. Driekwart van de kleinste gemeenten tot 10.000 inwoners heeft dit gedaan, terwijl in de grootste gemeenten dit met 65% minder relatief vaker werd gedaan.

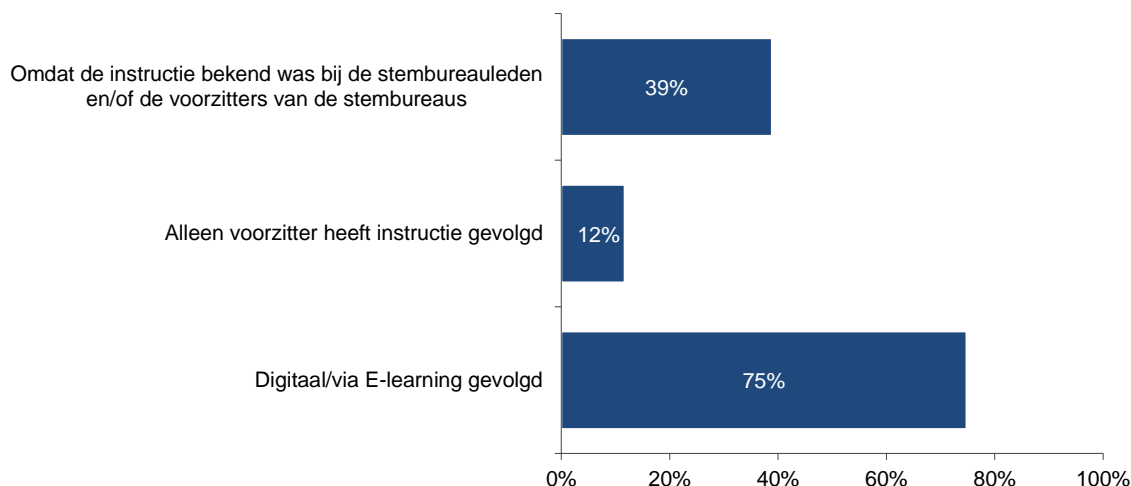
E2. *Heeft uw gemeente instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden? (Basis:n=352)*

2.6.3 Redenen voor niet houden van instructiebijeenkomsten

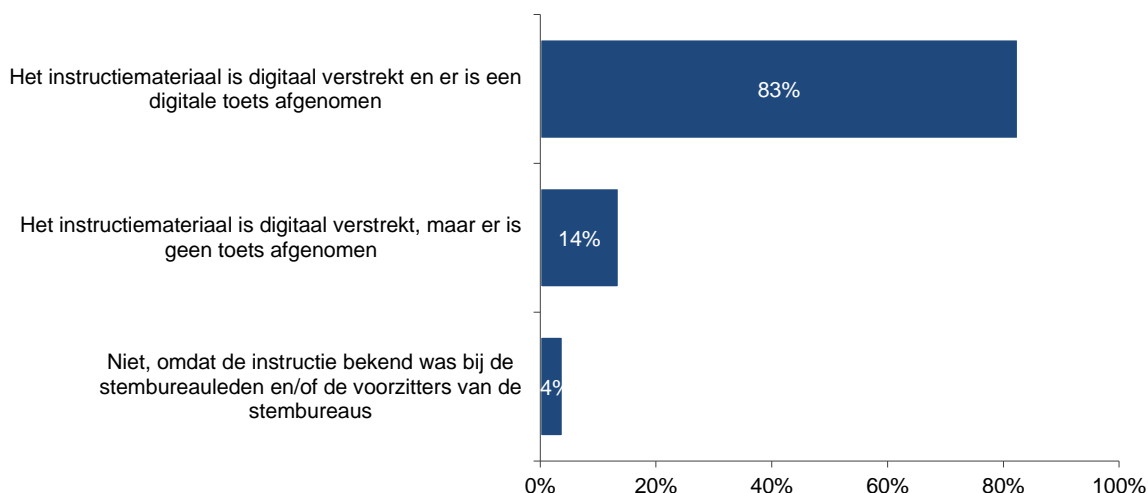
Driekwart van de gemeenten die geen instructiebijeenkomsten hebben georganiseerd, geeft aan dat de mondelinge instructie in plaats daarvan digitaal of via e-learning is gevolgd. In de grootste gemeenten met meer dan 100.000 inwoners ligt dit op bijna 90%. Bijna 40% heeft geen instructiebijeenkomst georganiseerd omdat de instructie al bekend was bij de voorzitters en/of stembureauleden. Bij één op de tien gemeenten heeft alleen de voorzitter een instructiebijeenkomst bijgewoond.

E3. *Waarom heeft uw gemeente geen instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden? (basis: n=103)*

Bijna alle gemeenten die geen instructiebijeenkomst hebben georganiseerd, hebben het instructiemateriaal digitaal verstrekt (97%). De overige 4% heeft dat niet gedaan omdat de instructie al bekend was bij de stembureauleden/voorzitters van de stembureaus. Bij 83% is ook een digitale toets op basis van het instructiemateriaal afgenomen. Bij de andere 14% waar wel instructiemateriaal is verstrekt is geen toets afgenomen.

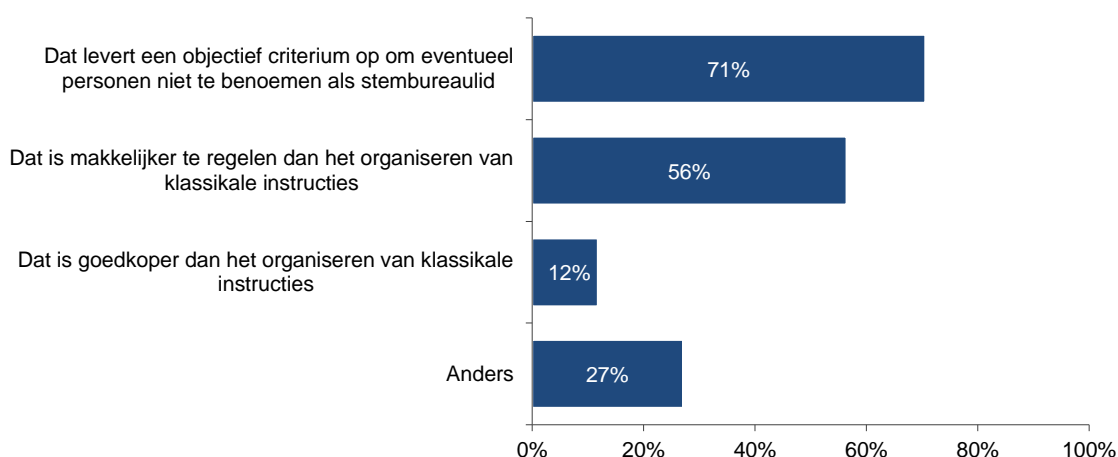
E4. *Hoe heeft uw gemeente invulling gegeven aan de wettelijke verplichting om stembureauleden te trainen? (basis: n=103)*

2.6.4 Digitale instructie

Als voornaamste reden om ervoor te kiezen de training te beperken tot een digitale instructie en toets geeft 71% van deze gemeenten aan dat dit een objectief criterium oplevert om eventueel personen niet te benoemen als stembureaulid. Daarnaast noemt ruim de helft van deze gemeenten het gemak van organiseren in vergelijking met een klassikale instructie (56%). Voor één op de tien gemeenten heeft dit een financiële oorzaak: zij geven aan dat het organiseren van een digitale instructie goedkoper is dan het organiseren van een klassikale instructie. Binnen de 'Anders-categorie' geeft 8% van de gemeente (=7 gemeenten) aan dat de deelnemers dit prettiger vinden omdat ze zelf kunnen bepalen wanneer ze de test doen. Een even grote groep geeft aan dat de stembureauleden op deze manier worden 'gedwongen' om actief de stof tot zich te nemen, willen ze benoemd worden.

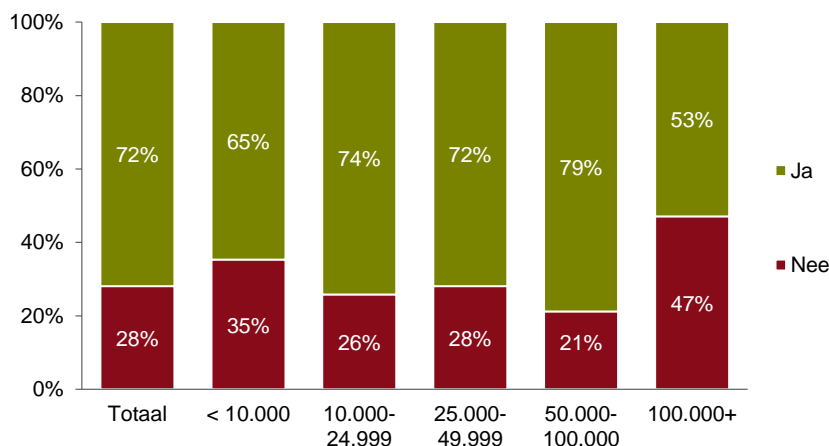
E5. *Wat waren voor uw gemeente de belangrijkste redenen om ervoor te kiezen de training van stembureauleden te beperken tot een digitale instructie en een digitale toets? (basis: n=85)*

2.6.5 Gebruik en beoordeling instructie BZK

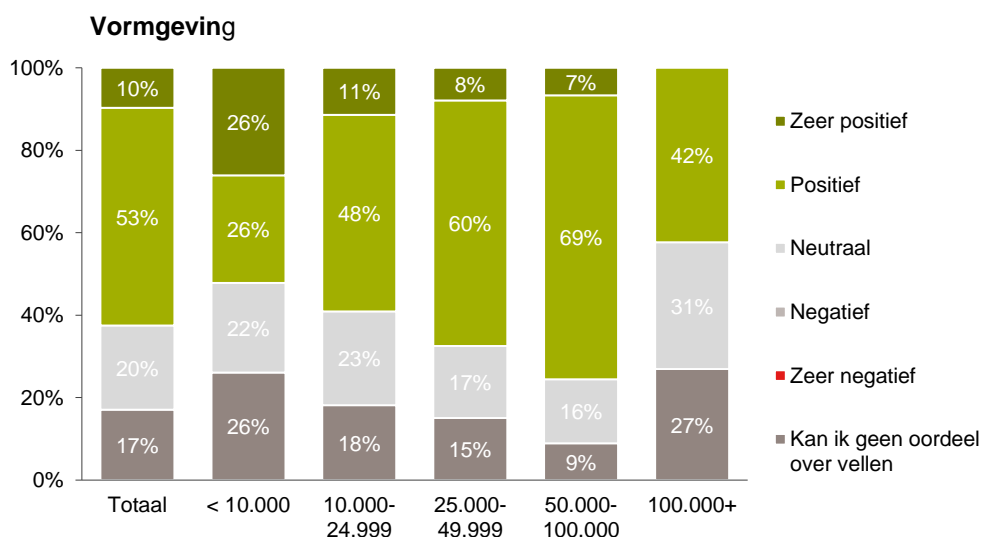
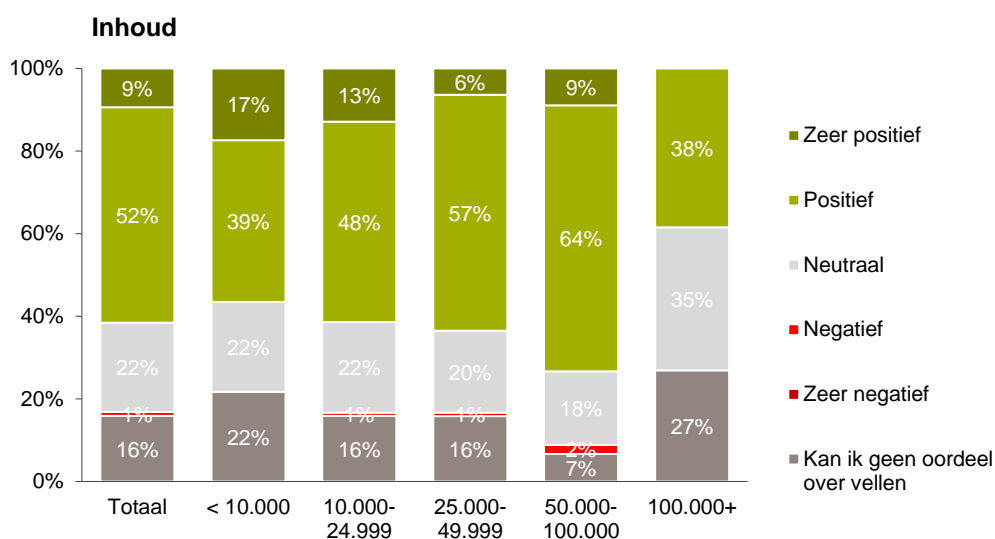
Bijna drie op de vier gemeenten (72%) die klassikale instructiebijeenkomsten hebben georganiseerd, maakten hierbij gebruik van de PowerPoint-instructie die is ontwikkeld door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

E6. *Heeft u bij de instructiebijeenkomsten gebruik gemaakt van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie (al dan niet aangevuld door uzelf)? (Basis: n=249)*

De meeste gemeenten die er gebruik van hebben gemaakt, zijn te spreken over zowel de inhoud als de vormgeving van de PowerPoint-instructie van BZK. De inhoud wordt door 61% (zeer) positief beoordeeld, de vormgeving door 63%. Bovendien is bijna geen van de gemeenten uitgesproken negatief over vorm of inhoud van de instructie (respectievelijk 1% en 0%). Bij de grootste gemeenten (100.00+ inwoners) is men met name minder positief over de inhoud van de presentatie.

E7. *Wat is uw oordeel over de inhoud en de vormgeving van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie? (Basis:n=352)*

Bij de vraag of men verbeterpunten voor de PowerPoint-instructie heeft geeft bijna 90% van de gemeenten aan dat zij geen verbeterpunten hebben. Van de 45 deelnemende gemeenten die dat wel aangeven komt onder andere het volgende naar voren:

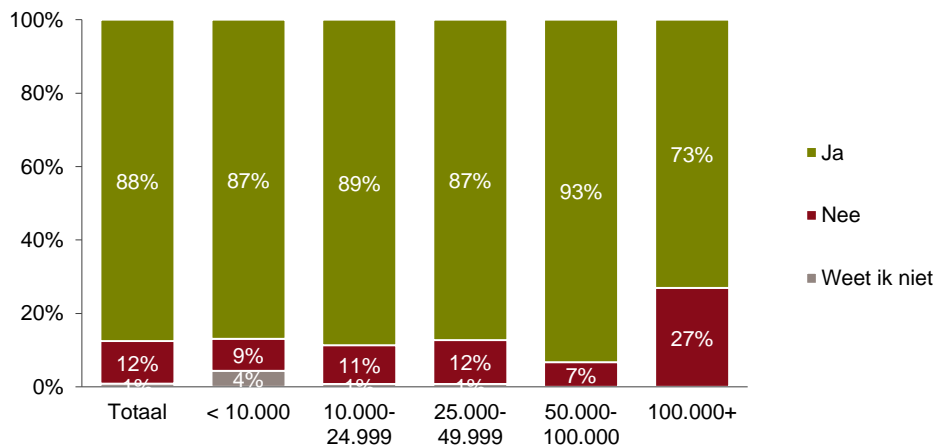
E8. *Hebt u suggesties voor verbetering van de PowerPoint-instructie? (Basis:n=45)*

2.6.6 Gebruik en beoordeling toolkit BZK

Het overgrote deel van de gemeenten (88%) heeft de stembureauleden er op gewezen dat ze gebruik kunnen maken van de door BZK ontwikkelde online toolkit. Bij de grootste gemeenten (100.000+ inwoners) ligt dit met 73% significant lager. De 41 gemeenten die dit niet hebben gedaan, geven hiervoor vooral als reden dat meerdere instructies eerder tot verwarring zouden leiden (41%) en de klassikale instructie in hun ogen afdoende was (15%). In 10% van de gevallen heeft men gebruik gemaakt van een eigen of extern ontwikkelde digitale instructie.

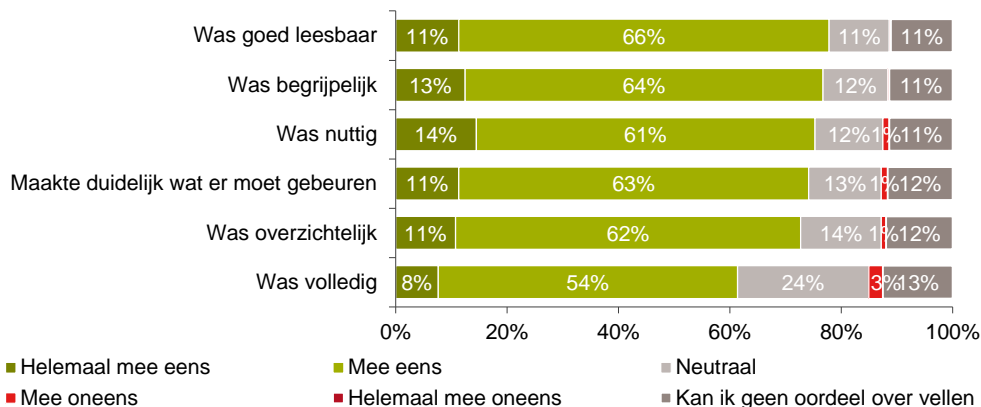
E9. *Heeft uw gemeente de stembureauleden gewezen op de mogelijkheid om zelf (bijvoorbeeld thuis) de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie te gebruiken? (<https://www.verkiezingentoolkit.nl>) (Basis: n=352)*

De gemeenten zijn over het geheel genomen (zeer) positief over de stembureau-instructie. Deze digitale instructie wordt door driekwart goed leesbaar, duidelijk en begrijpelijk gevonden. Ook ervaart men de instructie als nuttig en overzichtelijk. Het meest 'kritisch' zijn de gemeenten over de volledigheid van de instructie. Een kleine 60% vindt dat alle situaties die zich kunnen voordoen ook aan bod kwamen in de digitale instructie van BZK; 3% is het hier juist niet mee eens.

E11. In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken over de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie? De instructie... (n=352)

Tien procent van de 352 deelnemende gemeenten geeft één of meerdere suggesties aan voor verbetering van de digitale en interactieve stembureau-instructie. Met name het aanpassen van de procedures rondom het telproces wordt meerdere malen aangegeven.

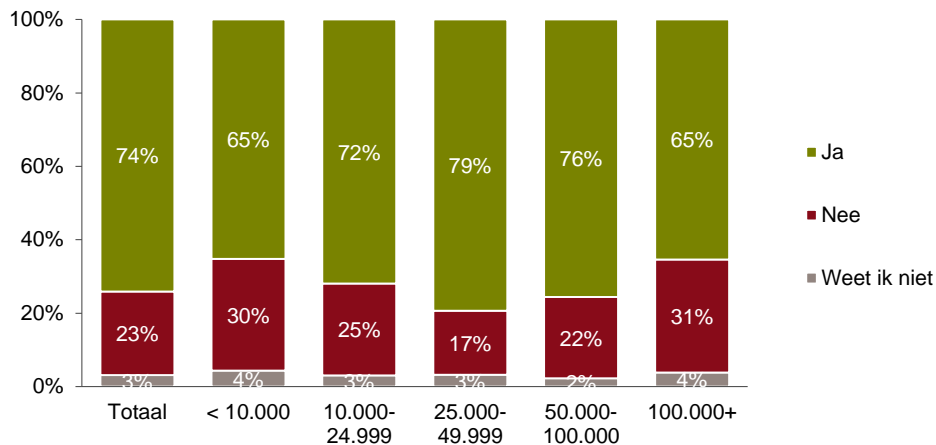
E12. Hebt u suggesties voor verbetering van de digitale en interactieve stembureau-instructie (Basis: n=36)

2.6.7 Instructie hanteren telmethode BZK

Driekwart van de gemeenten (74%) heeft de stembureauleden geïnstrueerd om de door BZK aanbevolen telmethode te gebruiken. Bij de grootste gemeenten (100.000+ inwoners) evenals bij de kleinste gemeenten ligt dit met 65% lager. De gemeenten die dit niet hebben gedaan, geven hiervoor vooral als reden dat de voorgeschreven instructie in hun ogen erg omslachtig en tijdrovend is. Men maakt vaak gebruik van een eigen ontwikkelde instructie.

E13. Heeft uw gemeente de stembureauleden geïnstrueerd om de telmethode te hanteren zoals aanbevolen door BZK? (Basis: n=352)

E14. Waarom heeft uw gemeente de stembureauleden **niet** geïnstrueerd om de telmethode te hanteren zoals aanbevolen door BZK? (Basis: n=80)

“Is erg omslachtig. Mijn voorzitters hebben een duidelijk goed werkende methode die even goed werkt.”

“kost veel te veel tijd.”

“1e stap weggelaten (alles tellen), meteen op lijsttrekker en overige neergelegd en dat geteld als totaalstelling.”

“De ervaren stembureauleden hebben een eigen methode die werkt in de praktijk. De aanbevolen telmethode wordt meestal wel gehanteerd.”

“De telmethode volgens de instructie is omslachtig en tijdrovend.”

“Stembureauleden en tellers zijn wel op de hoogte gebracht van deze telmethode maar hebben wij uitdrukkelijk gezegd dat de voorzitter bepaalt hoe er geteld gaat worden. Dit vanwege de zeer omslachtige telmethode van het BZK”

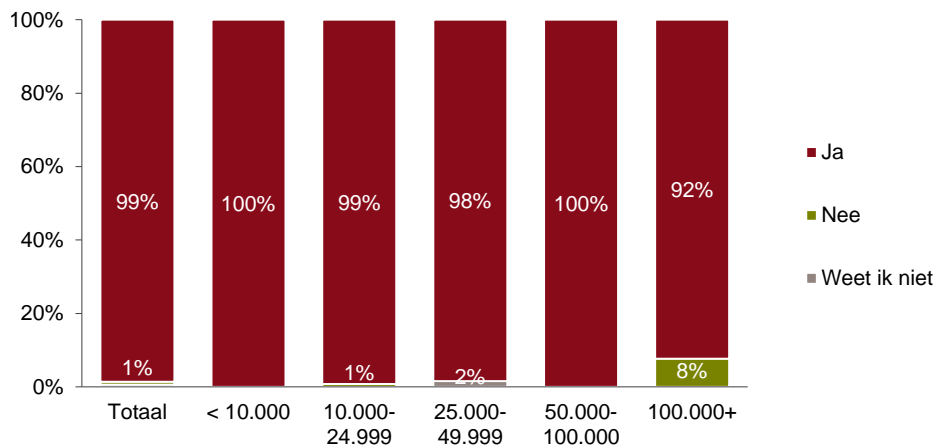
“Instructie is niet praktisch. Stembureauleden met ervaring vinden het een lachwekkende instructie. Zij hebben zelf een werkwijze die praktischer en sneller is.”

“BZK methode is te omslachtig/kostbare tijd gaat verloren”

2.6.8 Brochure Stembureau-instructie en andere leidraden

De brochure ‘Stembureau-instructie voor de dag van de stemming’ is door vrijwel alle gemeenten (99%) verstrekt aan de stembureauleden. Slechts drie van de deelnemende gemeenten (waarvan twee gemeenten met 100.000 inwoners) hebben dit niet gedaan. Zij noemen hiervoor als reden dat er een eigen instructie of hand-out was ontwikkeld met gebruik van de *StembureauApp*.

E15. Heeft uw gemeente ervoor gezorgd dat er een exemplaar van de brochure *Stembureau-instructie voor de dag van de stemming (hand-out)* aanwezig was in alle stemlokalen? (Basis: n=352)

E16. Waarom heeft uw gemeenten er **niet** voor gezorgd dat er een exemplaar van de brochure *Stembureau-instructie voor de dag van de stemming (hand-out)* aanwezig was in alle stemlokalen? (Basis: n=3)

“Eigen instructie in verband met gebruik Stem bureauApp.”

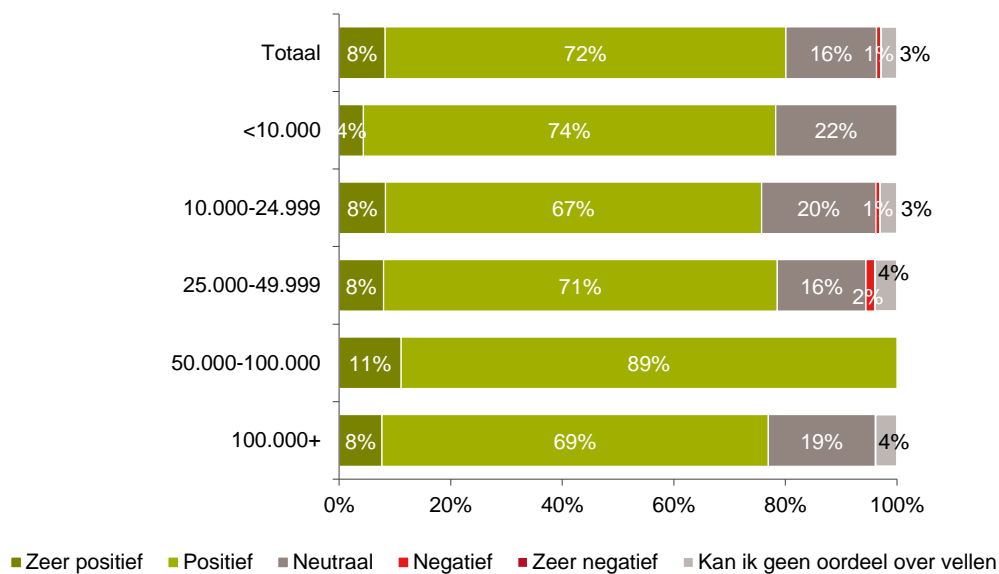
“We hebben een eigen handleiding ontwikkeld (ook in verband met gebruik van de *StembureauApp*.”

“De informatie die nodig was is specifiek gemaakt naar hoe we het in de gemeente willen hebben.”

Over het algemeen is het oordeel over de brochure positief. 80% van de deelnemende gemeenten geeft aan (zeer) positief te zijn over de *Stembureau-instructie voor de dag van de stemming*. Slechts 1% (3 van de 352 deelnemende gemeenten) is minder positief; 16% is noch positief noch negatief.

E17. *Wat is uw oordeel over de brochure Stembureau-instructie voor de dag van de stemming (hand-out)? (Basis: n=352)*

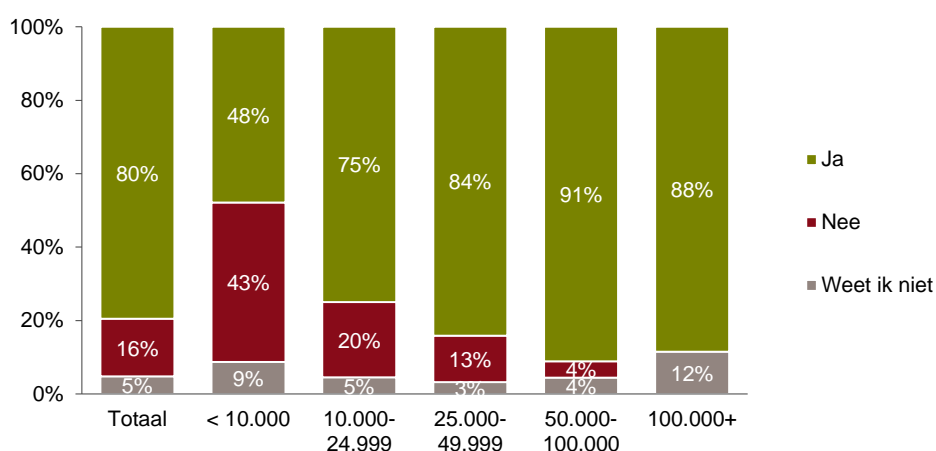

2.7 Stemopneming en invullen proces-verbaal

2.7.1 Verbetering fouten in processen-verbaal

De meeste gemeenten (80%) hebben eventuele fouten in de processen-verbaal laten verbeteren of zelf verbeterd op de voorschreven manier. Vooral bij de grotere gemeenten met meer dan 50.000 inwoners lag dit aantal met ongeveer 90% hoog. Bij de kleinste gemeenten (minder dan 10.000 inwoners) lag dit aantal met 48% significant lager.

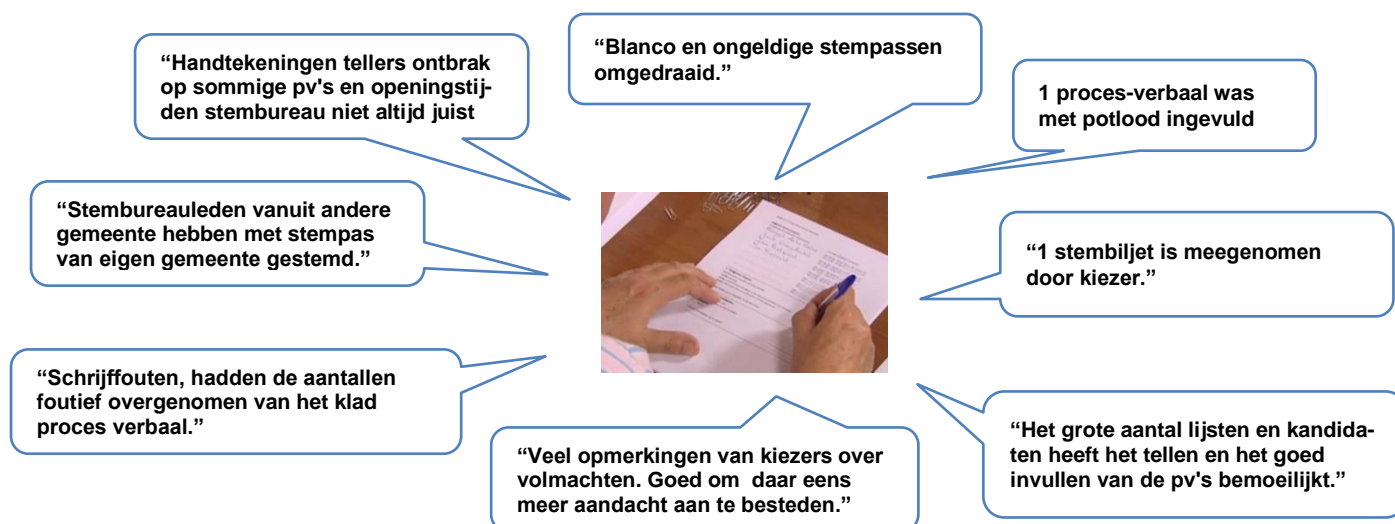
F1. Heeft uw gemeente eventuele fouten in de processen-verbaal van de stembureaus laten verbeteren, of deze zelf (ambtshalve) verbeterd, op de manier die was voorgeschreven in de Tweede circulaire voor de Tweede Kamerverkiezing (3 maart 2017), kenmerk 2017-00001200838)? (Basis: n=352)

Van de gemeenten die een correctie hebben gedaan, geeft 48% aan dat er verder geen bijzonderheden waren aangaande de processen-verbaal van de stembureaus; 33% geeft aan dat het ging om telfouten die in het bijzijn van of door de voorzitter van het betreffende stembureau op de avond zelf is aangepast.

Zestien procent (= 55 gemeenten) heeft geen fouten verbeterd. Door 52 van de gemeenten werd als reden opgegeven dat dit niet nodig was "omdat er geen telfouten waren geconstateerd".

F2. Welke bijzonderheden waren er aangaande de processen-verbaal van de stembureaus? (Basis: n=280)

In de meeste gevallen konden de processen-verbaal worden ingezien in het bijzijn of onder toezicht van een ambtenaar/medewerker van de gemeente. Veelal gebeurde dit op afspraak tijdens openingstijden. Ook wordt aangegeven dat dit gebeurde conform de voorgeschreven circulaire. Alleen inzien kan en het is niet toegestaan om kopieën of foto's van de processen-verbaal te maken. Vaak zijn het door de gemeente gemaakte papieren kopieën en is het niet digitaal beschikbaar.

Slecht 3 van de 352 deelgenomen gemeenten hebben niet publiek bekend gemaakt waar en hoe de processen-verbaal konden worden ingezien. 10 gemeenten kunnen niet aangeven of dat gebeurd is.

F5b. Hoe konden de processen-verbaal worden ingezien?
(Basis: n=339)

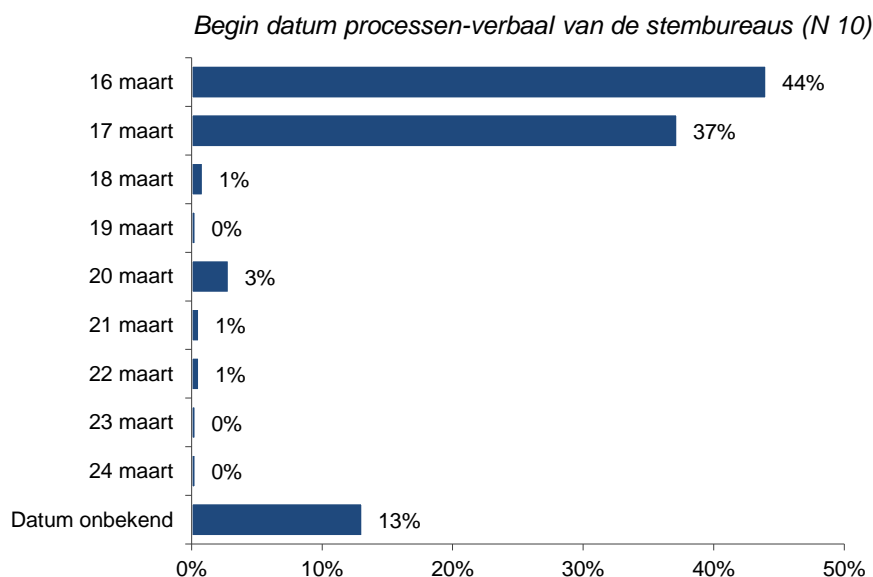
F6. Waarom is er niet publiek bekend gemaakt waar en hoe de processen-verbaal kunnen worden ingezien? (Basis: n=3)

2.7.3 Periode(s) processen-verbaal en opgave stemtotalen ter inzage gelegd

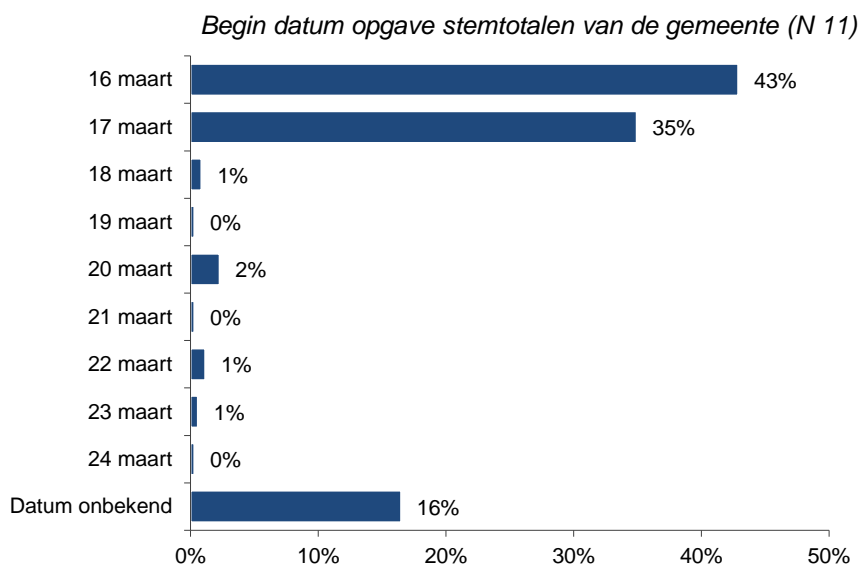
Bij 80% van de gemeenten liggen de processen-verbaal van de stembureaus binnen 2 dagen na de verkiezingsdag ter inzage voor het publiek. 13% van de gemeente geeft aan dat de start datum niet meer achterhaald kan worden. Na ongeveer 5 werkdagen zijn bij driekwart van de gemeente de processen-verbaal niet meer in te zien. 20% geeft aan niet meer te weten wanneer dat precies was. Het gemiddeld aantal dagen dat deze processen-verbaal ter inzage liggen is 8,5.

F7. *Gedurende welke periode(s) zijn de processen-verbaal van de stembureaus (N 10) ter inzage gelegd? (Basis: n=352)*

De opgave van de stemtotalen van de gemeente liggen bij 78% van de gemeenten binnen twee dagen na de verkiezingsdag ter inzage voor het publiek. 16% van de gemeente geeft aan dat de start datum niet meer achterhaald kan worden. 40% van de gemeenten geven aan dat ongeveer 1 week de stemtotalen niet meer in te zien zijn. Een kwart geeft aan niet meer te weten wanneer dat precies was. Deze stemtotalen van de gemeente liggen gemiddeld ongeveer 9 dagen ter inzage.

F7. *Gedurende welke periode(s) zijn de opgave van de stemlokalen van de gemeente (N 11) ter inzage gelegd? (Basis: n=352)*

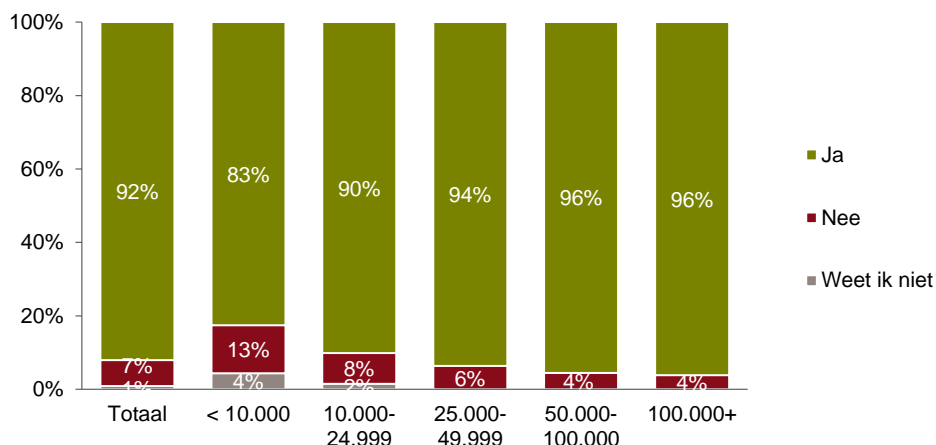

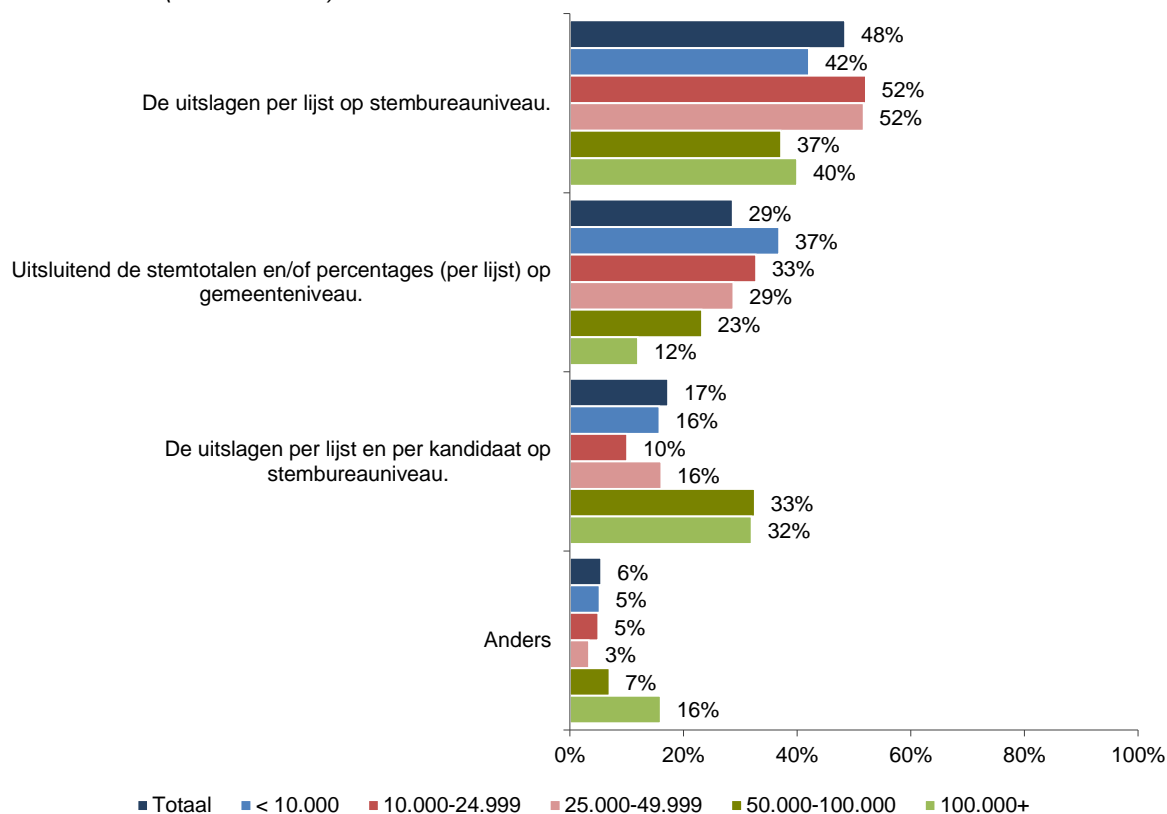
2.7.4 Publicatie uitslag van de gemeente

De uitslag van de verkiezing van de gemeente is door vrijwel alle gemeenten (92%) op de website gepubliceerd. Bij de kleinste gemeenten met minder dan 10.000 inwoners ligt dit met 83% ongeveer 10% lager. Bijna de helft van de gemeenten (48%) heeft de uitslagen per lijst op stembureauniveau gepubliceerd. Nog geen 20% procent heeft dit ook op kandidaatsniveau gedaan.

F8. *Heeft uw gemeente de uitslag van de verkiezing gepubliceerd op de website van de gemeente? (Basis: n=352)*

F9. *Welke uitslag van de verkiezing heeft uw gemeente gepubliceerd op de website van de gemeente? (Basis: n=324)*

Bijlage I: Onderzoeksverantwoording Evaluatie Tweede Kamerverkiezingen

Bijlage II: Vragenlijst onderzoek onder gemeenten

Bijlage III: pictures vraag E06, E09 en E15

Bijlage I: Onderzoeksverantwoording Evaluatie Tweede Kamerverkiezingen

Veldwerkmethode

Respondenten zijn per e-mail uitgenodigd voor deelname. In deze uitnodiging stond een unieke link via welke men toegang kreeg tot de online vragenlijst.

Vragenlijst

De online vragenlijst van de Tweede Kamerverkiezingen 2017 (zie bijlage-II) kent een brede opzet, waarbij veel verschillende aspecten uit de voorbereiding en uitvoering van het verkiezingsproces aan de orde komen. De vragenlijst is onderverdeeld in de volgende thema's:

- Algemene informatie
- Voorbereiding
- Stempassen, kiezerspassen en volmachten
- Stembureauleden
- Instructie stembureauleden
- Processen-verbaal stembureaus

Doelgroep

De doelgroep van het onderzoek bestaat uit de verantwoordelijken bij Nederlandse gemeenten voor de voorbereiding en uitvoering van de verkiezing op 15 maart 2017. Een bestand met namen en e-mailadressen van deze personen bij de gemeenten is aangeleverd door het Ministerie van BZK. Het bestand bestond uit 1.014 contactpersonen afkomstig uit 388 gemeenten. Aan de contactpersonen is gevraagd om 1 evaluatievragenlijst per gemeente in te vullen.

Veldwerkperiode

Het veldwerk heeft gelopen van 2 mei tot en met 15 mei 2017. Woensdag voorafgaand de start van het veldwerk hebben alle personen per e-mail een vooraankondiging ontvangen. Teneinde een zo groot mogelijk respons te behalen, werden alle contactpersonen van iedere gemeente benaderd, en is er tijdens de veldwerkperiode een herinnering verzonden.

Respons

De vragenlijst is door in totaal 352 van de 388 uitgenodigde gemeenten volledig ingevuld. Op basis van dit responspercentage van 91% kan een representatief beeld worden geschetst naar grootte van de gemeenten in Nederland. De verdeling naar gemeente grootte van de bruto uitgenodigde gemeenten en de netto steekproef is als volgt verdeeld:

Aantal inwoners	Bruto Aantal uitgezet	Netto Aantal Respons	Percentage Respons
< 10.000	25	23	92%
10.000-24.999	146	132	90%
25.000-49.999	139	126	91%
50.000-100.000	47	45	96%
100.000+	31	26	84%
Totaal	388	352	91%

Bijlage II: Vragenlijst onderzoek onder gemeenten

Master Questionnaire Template BZK – Evaluatie Tweede Kamerverkiezingen

Uitleg bij de codes om type vraag aan te geven:

- S = Single vraag – slechts één antwoord mogelijk
- M = Multiple vraag – meerdere antwoorden mogelijk
- Q = Numerieke vraag – er moet een getal ingevuld worden
- O = Open vraag – vrij invul veld waarin tekst wordt getypt
- OL = Open listing – kleine tekst velden voor invullen namen/merken/producten

III. INTRODUCTION

Welkom bij dit onderzoek, fijn dat u wilt meedoen! Deze vragenlijst is onderdeel van de evaluatie van de **Tweede Kamerverkiezingen van dit jaar**. Wij horen graag uw mening over hoe de voorbereiding, uitvoering en afhandeling van de verkiezingen verlopen zijn. U kunt tijdens het invullen eventueel de vragenlijst pauzeren en op een later tijdstip afmaken.

Selecteer 'Volgende' om verder te gaan.

V. MAIN QUESTIONNAIRE

A ALGEMEEN

Base: all respondents

A01 [S]

Voor welke gemeente bent u werkzaam?

Load list of gemeentes (=municipalities) from sample and script with search function

Base: all respondents

A02 [S]

Is de stemming voor de verkiezing in uw gemeente gecombineerd met een andere, door de gemeenteraad uitgeschreven stemming?

1. Ja
2. Nee

Base: if A02 = 1

A03 [Q]

Hoeveel stemmen zijn er in uw gemeente gehouden?

B VOORBEREIDING

Base: all respondents

B01 [S]

Hebt u de adressen en de openingstijden van de stemlokalen en de adressen en de zittingstijden van de mobiele stembureaus uiterlijk op de vierde dag voor de stemming ter openbare kennis gebracht?

1. Ja
2. Nee
3. Kan ik niet meer achterhalen

Base: if B01 = 2

B02 [O]

Waarom hebt u de adressen en de openingstijden van de stemlokalen en de adressen en de zittingstijden van de mobiele stembureaus **niet** uiterlijk op de vierde dag voor de stemming ter openbare kennis gebracht?

Base: all respondents

B03 [S]

Zijn er in uw gemeente verkiezingsborden geplaatst?

1. Ja
2. Nee

Base: if B03 = 2

B04 [O]

Waarom zijn er in uw gemeente **geen** verkiezingsborden geplaatst?

C STEMPASSEN, KIEZERSPASSEN EN VOLMACHTEN

Base: all respondents

C01

Hoeveel stempassen zijn er opgenomen in het register ongeldige stempassen (ROS)?

1. [Q] stempassen [*min 0, max 99999*]
2. Kan ik niet meer achterhalen [S]

Base: all respondents

C02 [S]

Houdt de gemeente een administratie bij van verzoeken om een schriftelijke volmacht?

1. Ja
2. Nee
3. Kan ik niet meer achterhalen

Base: if C02 = 1

C03

Hoeveel verzoeken voor een schriftelijke volmacht hebt u ingewilligd?

1. [Q] verzoeken [*min 0, max 99999*]
2. Kan ik niet meer achterhalen [S]

Base: all respondents

C04

Hoeveel kiezers in uw gemeente mochten stemmen met een kiezerspas?

1. [Q] kiezers [*min 0, max 999999*]
2. Kan ik niet meer achterhalen [S]

Base: all respondents

C05 [S]

Hebben er kiezers zich in aanloop tot en/of op de dag van de stemming bij de gemeente gemeld omdat ze zijn benaderd om hun stem als volmacht aan een ander te geven (ronselen)?

1. Ja
2. Nee
3. Kan ik niet meer achterhalen

Base: all respondents

C06 [S]

Heeft de gemeente op andere wijze (bijvoorbeeld via de media) signalen ontvangen van kiezers die zijn benaderd om hun stem als volmacht aan een ander te geven (ronselen)?

1. Ja, op de volgende wijze(n): [O]
2. Nee
3. Kan ik niet meer achterhalen

Base: if C05 = 1 and/or C06 = 1

C07 [O]

Welke actie(s) hebben plaatsgevonden naar aanleiding van het signaal/signalen?

1. [O]
2. Er hebben geen acties plaatsgevonden [S]

D STEMBUREAULEDEN

Base: all respondents

D01 [Q]

Welke vergoeding hebt u aan stembureauleden uitgekeerd (inclusief eventuele vergoeding voor het bijwonen van een instructiebijeenkomst)?

Indien er binnen uw gemeente geen tellers zijn ingeschakeld, laat dan het invulveld bij tellers leeg. Geef alstublieft een bedrag aan afgerond in hele euro's.

1. Voorzitters: € [Q] [min 0, max 999]
2. Overige stembureauleden: € [Q] [min 0, max 999]
3. Tellers (indien ingeschakeld): € [Q] [no control on input]

E INSTRUCTIE STEMBUREAULEDEN

Base: all respondents

E01 [S]

Hebben de stembureauleden een training gevolgd voordat zij werden benoemd als stembureaulid?

1. Ja
2. Nee

Base: all respondents

E02 [S]

Heeft uw gemeente instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden?

1. Ja
2. Nee

Base: if E02 = 2

E03 [M]

Waarom heeft uw gemeente **geen** instructiebijeenkomsten georganiseerd voor stembureauleden?

Meerdere antwoorden mogelijk

Items randomiseren

1. Omdat de instructie bekend was bij de stembureauleden en/of de voorzitters van de stembureaus
2. Omdat het niet mogelijk was om een geschikte datum te vinden
3. Omdat het niet mogelijk was om een geschikte ruimte te vinden
4. Omdat er geen bereidheid was van stembureauleden of voorzitters van de stembureaus om deel te nemen
5. Geen of onvoldoende financiële middelen om dit te realiseren
6. Anders, namelijk [O][F]

Base: if E02 = 2

E04 [S]

Hoe heeft uw gemeente invulling gegeven aan de wettelijke verplichting om stembureauleden te trainen?

1. Het instructiemateriaal is digitaal verstrekt en er is een digitale toets afgenomen
2. Het instructiemateriaal is digitaal verstrekt, maar er is geen toets afgenomen
3. Niet, omdat de instructie bekend was bij de stembureauleden en/of de voorzitters van de stembureaus

Base: if E04 = 1

E05 [M]

Wat waren voor uw gemeente de belangrijkste redenen om ervoor te kiezen de training van stembureauleden te beperken tot een digitale instructie en een digitale toets?

Meerdere antwoorden mogelijk

Items randomiseren

1. Dat is makkelijker te regelen dan het organiseren van klassikale instructies
2. Dat is goedkoper dan het organiseren van klassikale instructies
3. Dat levert een objectief criterium op om eventueel personen niet te benoemen als stembureaulid
4. Anders, namelijk [O][F]

Base: if E02 = 1

E06 [S]

Heeft uw gemeente bij de instructiebijeenkomsten gebruik gemaakt van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie?

*Selecteer het informatieveldje voor een afbeelding van de PowerPoint-instructie [i]
show 470083_PIC3 in infofield*

1. Ja
2. Nee

Base: all respondents

E07 [S, rolling grid]

Wat is uw oordeel over de inhoud en vormgeving van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie?

Rows [randomiseren]:

1. Inhoud
2. Vormgeving

Columns:

1. Zeer negatief
2. Negatief
3. Neutraal
4. Positief
5. Zeer positief

6. Kan ik geen oordeel over vellen

Base: all respondents

E08 [S]

Hebt u suggesties voor verbetering van de PowerPoint-instructie?

1. Ja, namelijk [O]
2. Nee

Base: all respondents

E09 [S]

Heeft uw gemeente de stembureauleden gewezen op de mogelijkheid om zelf (bijvoorbeeld thuis) de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie te gebruiken? (<https://www.verkiezingentoolkit.nl>)

*Selecteer het informatieveldje voor een afbeelding van www.verkiezingentoolkit.nl [i]
show 470083_PIC1 in infofield*

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Base: if E09 = 2

E10 [M]

Waarom heeft uw gemeente de stembureauleden **niet** gewezen op de mogelijkheid om zelf (bijvoorbeeld thuis) de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie te gebruiken? (<https://www.verkiezingentoolkit.nl>)

Meerdere antwoorden mogelijk

Items randomiseren

1. Mijn gemeente heeft een eigen digitale instructie ontwikkeld
2. De BZK-instructie wijkt op één of meer punten af van de werkwijze in mijn gemeente
3. De klassikale instructie is afdoende
4. Meerdere instructies leiden tot verwarring
5. Anders, namelijk [O][F]

Base: all respondents

E11 [S, rolling grid]

In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraken over de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie? (<https://www.verkiezingentoolkit.nl>)

Rows [randomiseren]:

1. Maakte duidelijk wat er moet gebeuren
2. Was begrijpelijk (duidelijk taalgebruik)
3. Was nuttig
4. Was goed leesbaar (bijv. lettertype groot genoeg, overzichtelijke tekst)
5. Was volledig (alle situaties die zich kunnen voordoen kwamen aan bod)
6. Was overzichtelijk (de verschillende onderwerp waren goed te vinden)

Columns:

1. Helemaal mee oneens
2. Mee oneens
3. Neutraal
4. Mee eens
5. Helemaal mee eens
6. Kan ik geen oordeel over vellen

Base: all respondents

E12 [S]

Hebt u suggesties voor verbetering van de digitale en interactieve stembureau-instructie? (<https://www.verkiezingentoolkit.nl>)

1. Ja, namelijk [O]
2. Nee

Base: all respondents

E13 [S]

Heeft uw gemeente de stembureauleden geïnstrueerd om de telmethode te hanteren zoals aanbevolen door BZK?

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Base: if E13 = 2

E14 [O]

Waarom heeft uw gemeente de stembureauleden **niet** geïnstrueerd om de telmethode te hanteren zoals aanbevolen door BZK?

Base: all respondents

E15 [S]

Heeft uw gemeente ervoor gezorgd dat er een exemplaar van de brochure *Stembureau-instructie voor de dag van de stemming* (handout) aanwezig was in alle stemlokalen?

Selecteer het informatieveldje voor een afbeelding van de brochure [i]
show 470083_PIC2 in infofield

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Base: if E15 = 2

E16 [O]

Waarom heeft uw gemeente er **niet** voor gezorgd dat er een exemplaar van de brochure *Stembureau-instructie voor de dag van de stemming* (handout) aanwezig was in alle stemlokalen?

Base: all respondents

E17 [S]

Wat is uw oordeel over de brochure *Stembureau-instructie voor de dag van de stemming* (handout)?

1. Zeer negatief
2. Negatief
3. Neutraal
4. Positief
5. Zeer positief
6. Kan ik geen oordeel over vellen

F PROCESSEN-VERBAAL STEMBUREAUS

Base: all respondents

F01 [S]

Heeft uw gemeente eventuele fouten in de processen-verbaal van de stembureaus laten verbeteren, of deze zelf (ambtshalve) verbeterd, op de manier die was voorgeschreven in de Tweede circulaire voor de Tweede Kamerverkiezing (3 maart 2017, kenmerk 2017-0000120038)?

Selecteer het informatieveldje voor meer toelichting op de circulaire [i]

[i: Deze circulaire, geschreven door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, heeft tot doel duidelijk te maken op welke wijze bij de komende verkiezing van de leden van de Tweede Kamer de tellingen tot stand moeten komen van de uitgebrachte stemmen, zodat de Kiesraad de uitslag voor de verkiezing kan vaststellen.]

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Base: if F01 = 1

F02 [O]

Welke bijzonderheden waren er aangaande de processen-verbaal van de stembureaus?

Base: if F01 = 2

F03 [O]

Waarom heeft uw gemeente eventuele fouten in de processen-verbaal van de stembureaus (N 10) **niet** laten verbeteren, of deze **niet** zelf (ambtshalve) verbeterd, op de manier die was voorgeschreven in de Tweede circulaire voor de Tweede Kamerverkiezing (3 maart 2017, kenmerk 2017-0000120038)?

Base: all respondents

F04 [S]

Is publiek bekend gemaakt waar en hoe de processen-verbaal kunnen worden ingezien?

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Base: if F04 = 1

F05a [O]

Waar konden de processen-verbaal worden ingezien?

Base: if F04 = 1

F05b [O]

Hoe konden de processen-verbaal worden ingezien?

Base: if F04 = 2

F06 [O]

Waarom is er **niet** publiek bekend gemaakt waar en hoe de processen-verbaal kunnen worden ingezien?

Base: all respondents

F07 [Grid]

Gedurende welke periode(s) zijn de processen-verbaal van de stembureaus (N 10) en de opgave van de stemtotalen van de gemeente (N 11) ter inzage gelegd?

Noteert u alstublieft de precieze dagen en tijdstippen waarop deze documenten ter inzage hebben gelegen.

Rows

Processen-verbaal van de stembureaus (N 10)

1. Begin datum (dag-maand)
2. Begin tijdstip (uur-minuut)
3. Eind datum (dag-maand)
4. Eind tijdstip (uur-minuut)

Opgave van de stemtotalen van de gemeente (N 11)

1. Begin datum (dag-maand)
2. Begin tijdstip (uur-minuut)
3. Eind datum (dag-maand)
4. Eind tijdstip (uur-minuut)

Columns

1. *make drop-down for dag (=day) 1 till 31, for maand (=month) 3 till 5, 3 = maart, 4=april, 5 =mei, for uur (=hour) 0 till 23 and minuut (=minute) 0 till 59]*
2. Kan ik niet meer achterhalen [S]

Base: all respondents

F08 [S]

Heeft uw gemeente de uitslag van de verkiezing gepubliceerd op de website van de gemeente?

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Base: if F08 = 1

F09 [S]

Welke uitslag van de verkiezing heeft uw gemeente gepubliceerd op de website van de gemeente?

Antwoorden randomiseren

1. Uitsluitend de stemtotalen en/of percentages (per lijst) op gemeenteniveau.
2. De uitslagen per lijst op stembureauniveau.
3. De uitslagen per lijst en per kandidaat op stembureauniveau.
4. Anders, namelijk [O][F]

Let op: Na het beantwoorden van deze laatste vraag (F08 of F09) zal de vragenlijst automatisch afgesloten worden en zal deze niet meer geopend kunnen worden.

END QUESTIONNAIRE

Bijlage III: pictures vraag E06, E09 en E15

E09 [S]

Heeft uw gemeente de stembureauleden gewezen op de mogelijkheid om zelf (bijvoorbeeld thuis) de door BZK ontwikkelde digitale en interactieve stembureau-instructie te gebruiken? (<https://www.verkiezingentoolkit.nl>)

Selecteer het informatieveldje voor een afbeelding van www.verkiezingentoolkit.nl [i]
Afbeelding Toolkit Tweede Kamerverkiezingen 15 maart 2017

The screenshot shows the Dutch government website (Rijksoverheid) with the following content:

- Header:** Home, Actueel, Onderwerpen, Ministeries, Regering, Documenten, Doe mee. Search bar with 'Zoek'.
- Breadcrumbs:** Home > Documenten
- Section Header:** Documenten
- Document Title:** Toolkit Tweede Kamerverkiezingen 15 maart 2017
- Publication Date:** Publicatie | 18-10-2016
- Description:** Bijgaande middelen kunt u gebruiken voor in het stemlokaal of voorafgaand aan de verkiezingen.
- Text:** Hier vindt u de checklist voor toegankelijke stemlokalen en de benodigdheden voor in het stembureau. Verder vindt u hier het social mediaplan met beeld en tekst, overeenkomstig de landelijke verkiezingscampagne. U bent vrij om deze in te zetten in de aanloop naar de verkiezingsdag.
- Section Header:** Circulaire Tweede Kamerverkiezing 2017
- List-Group:**
  - [Circulaire Tweede Kamerverkiezing 2017](#)
  - [2^e circulaire Tweede Kamerverkiezing 2017](#)
- Verantwoordelijk:**
  - Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

E15 [S]

Heeft uw gemeente ervoor gezorgd dat er een exemplaar van de brochure *Stembureau-instructie voor de dag van de stemming* (handout) aanwezig was in alle stemlokalen?

*Selecteer het informatieveldje voor een afbeelding van de brochure [i]
show afbeelding Stembureau-instructie voor de dag van de stemming*

Rijksoverheid

Stembureau-instructie voor de dag van de stemming

E06 [S]

Heeft uw gemeente bij de instructiebijeenkomsten gebruik gemaakt van de door het ministerie van BZK ontwikkelde PowerPoint-instructie? *afbeelding van de PowerPoint-instructie*

